

Ortografia

pisownia „ó”

1. gdy wymienia się na **o**, **e**, **a** (dwór – dwory, siódmy – siedem, wrócić- wracać)
2. w zakończeniach
 - - ów - Kraków, chłopców,
 - - ówka - złotówka, końcówka,
 - - ówna - leśniczówka,
 - wyjątki - skuwka, zasuwka
3. na początku niewielu wyrazów – ósmy, ósemka, ówdzie, ówczesny, ów,
4. nie występuje na końcu wyrazów.

pisownia „u”

1. na końcu wyrazów (światu, telefonu),
2. na początku rzeczowników i czasowników (umowa,
3. piszemy w zakończeniach

• - un	- opiekun	• - uszek	- staruszek.
• - unek	- rachunek	• - uch	- leniuch
• - unka	- opiekunka	• - ula	- babuła
• - uchna	- córuchna	• - ulka	- brzydula
• - utki	- milutki,	• - ulec	- budulec
• - uszka	- pieluszka	• - us	- dzikus
4. piszemy w zakończeniach wyrazów
 - - uje - rysuje, buduję,
 - - ujesz - rysujesz, budujesz
 - - uję - rysuję („uje” nigdy się nie kreskuje).
5. piszemy w większości wyrazów w języku polskim
6. pamiętaj: skuwka, zasuwka

pisownia „rz”

1. gdy wymienia się na **r** (starzec – stary)
2. w zakończeniach wyrazów

• - arz	- piekarz	• - mierz	- kątomierz
• - erz	- rycerz	• - mistrz	- zegarmistrz
3. piszemy po spółgłoskach

• p	- brzuch	• g	- grzbiet
• b	- przyroda	• ch	- chrzan
• t	- trzymać	• j	- spojrzeć
• d	- drzwi	• w	- wrzenie
• k	- krzew		
4. Wyjątki:
 - kształt, pszczoła, pszenica, Pszczyna, wszystko, zawsze
 - formy stopnia wyższego i najwyższego przymiotników bogatszy, najbogatszy.
 - w partykule –że skądże, róbże, mówże
 - odżywiać, odżyć, obżerać, odżałować

pisownia „ż”

- gdy wymienia się na **g, dz, h, z, ź, s**
 - odważny - odwaga
 - mosiężny - mosiądz
 - drużyna - duch
 - mrożony - mróz
 - zakażenie - zakaźny
 - niżej - nisko
- niekiedy w zakończeniach (rzeczowniki rodzaju żeńskiego)
 - **aż** – reporta**ż** (rzeczownik rodzaju męskiego obcego pochodzenia),
 - **eż** - młodzie**ż**
- po literach **l, ł, r** - lżejszy, małżeństwo, oskarżenie.

pisownia „ch”

- piszemy kiedy wymienia się na **sz** (mucha - musze, ucho- uszy, blacha – blaszka)
- zawsze na końcu wyrazów słuch, mech (wyjątek **druh**)
- po literze **s** – schronisko, schyłek, schlebiać,

pisownia „h”

- piszemy wtedy, gdy wymienia się na **g, ź, z, dz**
 - wahać - waga,
 - druh - drużyna,
 - bląhy - błazen,
 - wataha - watadze.
- piszemy w rozpoczynających wyrazy cząstkach –hipo, -hiper, hydro (hipoteza, hydrologia, hipermarket),
- w czasownikach po literze –z (zharmonizować) - reguła nie dotyczy czasowników rozpoczynających się sylabą – roz, które zapisuje się podobnie jak wyrazy bez tej cząstki (rozchorować się – chorować)

pisownia z „ą” „ę”

- przed **l, ł** w zakończeniach form osobowych czasowników w czasie przeszłym (wyciąłem, wycięłaś, wyciął, wycięło, wycięliście, wycięli).
- piszemy wtedy, kiedy wzajemnie się wymienia

gąska	ą	wymienia się na	ę	geś
ząb				zęby
piąty				pięć
pieniądze				pieniężny

- piszemy w osobowych formach czasowników
 - ą – czas teraźniejszy 3. osoba - oni piszą
 - ę – czas teraźniejszy 1. osoba – ja piszęwyjątki: umiem, rozumiem, wiem

4. Rzeczowniki

	r. żeński	r. męski	r. nijaki	przymiotniki r. żeńskiego
mianownik			szczenię	
dopełniacz				
celownik			szczeniętom	
biernik	teczkę	artystę	szczenię	uprzejmą
narzędnik	teczką	artystą		uprzejmą
miejscownik				
wołacz			szczenię!	

5. Na podstawie tabeli, dla uproszczenia zasady można wysnuć wniosek: w większości rzeczowników w wygłosie wyrazu 9na końcu wyrazu piszemy -ą, -ę poza celownikiem liczby mnogiej (komu? czemu? się przyglądam – nauczycielom, ławkom). Nie musisz więc pamiętać „tabeli” – **pamiętaj tylko, że rzeczowniki mają na końcu -ą, -ę - oprócz celownika l. mng.**
6. Wyrazy do zapamiętania : bęben, gąbka, kąpiel, krępy, prędko, pręt, skręt, tępy, tętno, trąba, wątek, wklęsły, zajęty, zakręt, żołądek.

pisownia wyrazów z -em, - en, - om, -on

- en, - on - piszemy bez względu na wymowę przed **f, s, w, z, sz, ch**
 - konfiskować, konserwa, konwalia, benzyna, konszachty, oraz przed **t, d, c, k, g**
 - kontakt, kalendarz, koncesja, konkretny, kongres
- em, - piszemy zgodnie z wymową przed **p, b**
 - temperatura, emblemat, kombinat,
- em piszemy w końcówce celownika l. Mn. rzeczowników, np. Celowniki – komu? czemu? – książkom, słoniom, drzewom
- en, - on – piszemy przed przyrostkami – ka, -ko (sadzonka, słońko, okienko)

pisownia wyrazów wielką i małą literą

Wielką literą piszemy:

- imiona własne ludzi, zwierząt, drzew, np. Jan Nowak, Reks, Krasula, Bartek (drzewo),
- przydomek, pseudonimy, pseudonimy, przezwiska, nazwy postaci literackich, np. Kazimierz Wielki, Janko Muzykant, „Rudy”;
- nazwy świat i okresów świątecznych, np. Nowy Rok, Dzień Matki, Wielkanoc, Boże Narodzenie;
- nazwy gwiazd, planet i konstelacji, np. Mars, Wenus, Droga Mleczna;
- nazwy części świata, oceanów, mórz, rzek, jezior, pustyni, wysp, puszczy, np. Atlantyk, Morze Bałtyckie Puszcza Białowieska. Kanał Panamski;

I reguła– wielkiej litery używamy wówczas, gdy wyraz *morze* tworzy nazwę wraz z określeniem odpowiadającym na pytanie **jakie?** (Morze Bałtyckie) czyje? kogo? (Morze Beringa). W pozostałych przypadkach, gdy takiego pytania nie można zadać piszemy nazwę: morze Bałtyk, jezioro Mamry. Ale Jezioro Wiktorii

II reguła (to samo tylko inaczej ujęte) Jeżeli drugi człon nazwy jest rzeczownikiem w mianowniku, to pierwszy człon piszemy małą literą, np. morze Bałtyk, pustynia Gobi;

6. nazwy mieszkańców kontynentów, państwa, regionów, a także nazwy szczepów i plemion, np. Europejka, Azjata, Polak, Ślązak, Apacz;
7. nazwy kontynentów, państw, regionów, miast, wsi, osiedli, np. Europa. Polska, Mazowsze, Dąbie, Jelenia Góra,
Przymiotniki od nich utworzone piszemy małą literą, np. państwo polskie, język polski, kultura europejska
8. nazwy parków, ulic, zabytków, rynków, np. Łazienki, Planty, Wawel, Rynek Główny
Jeżeli stojący na początku nazwy wyraz (ulica, kopiec, kościół, most) jest rzeczownikiem pospolitym (nie wchodzi ściśle w skład nazwy), piszemy go małą literą, np. ulica Sławkowska, parki Ujazdowski, kościół Mariacki, most Poniatowskiego, kopiec Kościuszki, pomnik Mickiewicza
Zapamiętaj
aleja Kasztanowa – ale Aleje Jerozolimskie (użycie w liczbie pojedynczej słowa aleja decyduje o pisowni małą literą)
9. nazwy urzędów, władz, instytucji, szkół, np. Szkoła Podstawowa nr 100 w Krakowie (ale szkoła podstawowa - bo mamy na myśli wszystkie szkoły podstawowe, jako typ placówki oświatowej), Telekomunikacja Polska;
10. w tytułach książek, filmów, spektakli teatralnych, widowisk tylko pierwszy wyraz, np. „W pustyni i puszcy” , „Legendsy krakowskie”, jeżeli w tytule pojawia się nazwa własna zgodnie z zasadami piszemy ją wielką literą , np. „Pamiętnik tatusia Muminka”
11. wszystkie (oprócz spójników i przyimków) słowa w wielowyrzowych tytułach gazet i czasopism, jeżeli tytuł odmienia się przez przypadki, np. „Dziennik Polski”, „Kobieta i Życie”
Jeżeli tytuł nie odmienia się przez przypadki, wielką literą piszemy tylko pierwszy wyraz, np. „Żyjmy dłużej”, „Poznaj swój świat”;
12. nazwy firmowe partii i organizacji, np. Unia Europejska, Platforma Obywatelska, Prawo i Sprawiedliwość,
13. nazwy orderów, i odznaczeń Krzyż Kawalerski, Legia Honorowa
14. przymiotniki dzierżawcze utworzone od imion własnych odpowiadające na pytania: czyj?
np. wieczór Mickiewiczowski, komedia Malierowska

Małą literą piszemy:

1. nazwy tygodni, miesięcy, okresów kalendarzowych, np. środa, kwiecień, kwartał, wiek, karnawał
Wyjątki: wielki Czwartek, wielki Piątek, wielki Tydzień;
2. nazwy okresów literackich i epok, aczkolwiek można je pisać wielką literą , np. renesans, romantyzm (Renesans, romantyzm)
wyjątek: Młoda Polska
3. (nazwy wydarzeń historycznych, np. powstanie styczniowe, hołd pruski, duga wojna światowa (można je pisać też wielką literą: Powstanie Styczniowe..)
4. nazwy stron świata (zachód, wschód), pojęcia i terminy geograficzne (biegun północny, koło podbiegunowe, równik)
5. przymiotniki utworzone od nazw kontynentów państw, krain, regionów, miast, np. afrykański, polski, czarnomorski, skandynawski, wrocławski, słowiański;
6. nazwy mieszkańców miast, wsi, dzielnic, osiedli, np. gdańszczanin, dąbianin ale uwaga patrz pisownia wielką literą pkt 6,

7. nazwy zwyczajów i obrzędów, np. andrzejki, śmigus-dyngus, lajkonik (ale Lajkonik jako osoba), sobótka;
8. przymiotniki dzierżawcze utworzone od imion własnych odpowiadające na pytanie: jaki?, np. spektakle fredrowskie, koncert moniuszkowskie. uwaga patrz pisownia wielką literą pkt 14

Pisownia „nie” z różnymi częściami mowy

NIE – piszemy łącznie

1. z rzeczownikami (nieporządek, niewygodna, nieprzyjaciel)
Uwaga: nie Polak, ale Włoch, nie chrześcijanin, ale muzułmanin;
 2. z przymiotnikami w stopniu równym, np. nieładny;
 3. z przysłówkami utworzonymi od przymiotników, np. nieładnie, nieźle;
- Zapamiętaj:
niejeden (wielu), niewiele (trochę), niektóry (nie każdy) niekiedy (czasem), nieraz (często), ale, nie raz a dwa, na raz, na przykład,
niezbyt, niedowiedzieć, niepokoić, niedomagać, niecierpliwość, niecierpliwić, nienawidzić, niewolić, niepodobna, naprawdę, naprzeciw,

NIE – piszemy osobno

1. z wszystkimi formami czasownika, nie chcę, nie ma, nie pisaliśmy;
2. z imiesłowami przysłówkowymi współczesnymi i uprzednimi, np. nie pijąc, nie powiedziawszy, nie znając (nie trzeba w szkole podstawowej wiedzieć)
3. z przymiotnikami i przysłówkami w stopniu wyższym i najwyższym, np. nie lepszy, nie najlepszy, nie gorzej, nie najgorzej,
4. z przysłówkami nie utworzonymi od przymiotników, np. nie tylko, nie bardzo, nie zawsze
wyjątki: niebawem, nieraz, niezbyt
5. z liczebnikami, np. nie jeden (lecz dwa), nie **jedenastu**, (nie pisz jedynaście)
wyjątki: niejeden (wielu), niewiele, niewielu,
6. z zaimkami, np. nie ty, nie tam, nie każdy;
7. z wszystkimi częściami mowy, jeżeli wyrażają wyraźne przeciwstawienie lub domyślne przeciwstawienie, np. nie porządek, ale bałagan panował w pokoju (rzeczownik). dom położony był nie daleko, lecz blisko (przysłówek). Byłeś nie grzeczny, ale nieznośny (przymiotnik).

pisownia wyrazów z cząstkami: - bym, -byś, - by, -byśmy, - byście

Pisownia łączna:

1. z formami osobowymi czasownika, np. chciałbym, chcielibyście,
2. gdy czasownik w formie osobowej, jest użyty w funkcji bezosobowej,
np. wypadałoby, wydawałoby się, należałoby;
3. z partykułami i niektórymi spójnikami
Gdzieżbym śmiał.
Obyś wrócił szczęśliwie.
Żebym miał szczęście.
aby, byleby, gdyby, jakby, jeśliby, niby, ponieważby, żeby,

Pisownia rozłączna:

1. po bezokolicznikach

Przeprosić by wypadło.

2. po formach bezosobowych zakończonych na – no, - to (Zamknięto okna. Zrobiono by natychmiast).
3. kiedy występuje przed czasownikiem, np.
Chętnie bym poszedł spać.
Co byś chciał zrobić.
4. po wyrazach: można, trzeba, warto, wolno (Można by kupić tę sukienkę.);

pisownia zakończeń –i, - ii, -ji

1. rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończonych w mianowniku na – **ja**
 - po spółgłoskach **c, s, z** piszemy – **ji** – *sytuacja- sytuacji, poezja – poezji*
 - po samogłoskach piszemy – **i**, np. *aleja – alei, nadzieja – nadziei, szyja - szyi*
2. rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone w mianowniku liczby pojedynczej na – **ia**;
 - na ogół – **ii**, jeśli wymawiamy „ji” (są to wyrazy obcego pochodzenia), np. *tragedia – tragedii, armia – armii, chemia – chemii*,
 - piszemy – **i**, jeśli wymawiamy – i (są to wyrazy rodzime lub zapożyczone, ale całkowicie przyswojone) *czytelnia – czytelnicy, kopalnia – kopalni, skalania – składni*,
 - bez względu na wymowę *głębi, rękojmi, skrobi, stułbi, ziemi*.
3. rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone w mianowniku liczby pojedynczej na – **ea**;
 - *Korea – Korei, idea – idei*,

Pisownia wyrazów z przedrostkami – roz, - bez, - z, - s

1. w przedrostkach **roz - , bez** – piszemy zawsze **z** niezależnie od wymowy, np. *rozpalić, bezpieczny*
2. przedrostek **z** piszemy zawsze przed spółgłoskami dźwięcznymi oraz przed s (si) *zbić, zsunąć, zsiadać, zszywać*

pisownia przyimków prostych, złożonych i wyrażenia przyimkowych

Oprócz przyimków prostych (w, z, nad, przy, pod, o, za, po) istnieją przyimki złożone, np. *znad, sprzed, zza, pomiędzy*. Piszemy je łącznie

po + przez = *poprzez*

o + bok = *obok*

pod + czas – *podczas*

- przed bezdźwięczną spółgłoską **p** piszemy zgodnie z wymową **s** (*sponad, pomiędzy*)
- przed głoskami dźwięcznymi (**z,n**) piszemy zgodnie z wymową **z** (*zza, znad*)

Wyrażenie przyimkowe, to znaczy połączenie przyimków z różnymi częściami mowy (rzeczownikiem, przysłówkiem, liczebnikiem, zaimkiem) piszemy w zasadzie rozdzielnie, np. *bez liku, do cna, do siego roku, na przykład, na co dzień, o ile, po południu, po co, pod dostatkiem, przede wszystkim w prawo, we wtorek, za granicą, znad morza, na razie, na pewno, od razu*,

Zapamiętaj:

dłaczego, dlatego, donikąd, doprawdy, naprawdę, nadzwyczaj, przedtem, przedwczoraj, pojutrze, pośrodku, spoza, zaa, pomiędzy, dookoła, pośród, zatem, zaraz, zarazem, nieraz (często)

Przecinek

W wypowiedzeniach pojedynczych

Przecinek stawiamy:

- pomiędzy wyrazami, które odpowiadają na to samo pytanie. najczęściej są to wyliczenia (Po długim, upalnym marszu dotarliśmy do celu).
- przed wyrazami **ale, lecz, jednak, dlatego, zatem, więc, chociaż**

Przecinka nie stawiamy:

- pomiędzy wyrazami, które odpowiadają na różne pytania;
Poplamiłaś **swoją nową** sukienkę
- przed wyrazami: **i, oraz, albo, bądź, lub, czy, ani, ni**

W wypowiedzeniach złożonych:

Przecinek stawiamy:

- przed spójnikami **ale, lecz, jednak, zaś, natomiast, więc, a,**
- by oddzielić zdanie złożone nadrzędne od podrzędnego (przed słowami: **kiedy, gdzie, ponieważ, gdy, że**)

Przecinka nie stawiamy

- przed spójnikami: **i, oraz, lub, albo, bądź, ani, ni**

Zapisywanie daty

Wyróżniamy trzy sposoby zapisywania daty:

- **21.05.2013 r.** – po cyfrach arabskich oznaczających dni i miesiące stawiamy kropki, po cyfrach roku literkę r.
- **21 V 2013 r.** – nie stawimy kropek, jeśli miesiąc zapisujemy cyfrą rzymską.
- **21 maja 2013 r.** – rzeczownik oznaczający miesiąc zapisujemy w dopełniaczu, po cyfrach nie stawiamy kropek

Często spotykany błąd zapisu miesiący to stosowanie mianownika w zapisie nazwy miesiąca.

1 stycznia (nigdy 1-styżeń), 12 lipca (nigdy 12-lipiec)

Czytanie nazwy roku

W wielowyrzowych liczebnikach oznaczających rok tylko ostatni człon odmienia się przez przypadek.

w roku tysiąc **dziewięćsetnym**

w roku tysiąc dziewięćset **dziewięćdziesiątym piątym** (odmieniamy rząd dziesiątek i jedności)

w roku **dwutysięcznym**

w roku dwa tysiące **dwunastym**